

S.E. MALOV'UN HAYATI VE İLMÎ ÇALIŞMALARINA DAİR*

İ.V. KORMUŞİN

D.M. NASİLOV

Ünlü Rus Türkoloğu, SSCB İlimler Akademisi Üyesi, doğumunun 100. yıl dönümünü yakınlarda kutlayacağımız Sergey Efimoviç Malov, kendisinden sonra çok çalışkan bir bilim adamı imajı bırakmıştır. Sergey Efimoviç, sakin yaşar ve çalışırdı. Ancak o, ilime hizmet etmiş olduğu yaklaşık elli yıl içerisinde 10'dan fazla büyük kitap, yüzlerce ilmî makale yazmıştır.

Günümüzde Sergey Efimoviç Malov'un arkasında bırakmış olduğu ilmî mirası incelemek suretiyle ilim hayatında takip ettiği iki ana hattı görebiliriz. Bunlar: Eski Türk Anıtlarının ve Çağdaş Türk dillerinin, (Ağırlıklı olarak Merkezî Asya bölgesinde konuşulmakta olan dillerin) araştırılması işidir.

Sergey Efimoviç Malov 16 Ocak 1880 tarihinde Kazan şehrinde, Kazan Ruhban Akademisinde profesör olarak çalışan ve aynı zamanda piskopos unvanı olan, Evfimiy Aleksandroviç Malov'un ailesinde doğdu. Babası, oğlunu herhalde başkanlık görevini yürüttüğü Tatarca, Tatar Etnografyası ve "Tatar Halkının Arasında Hıristiyanlığın Yayılması Tarihi" bölümüne kendisinden sonra mirasçı bırakmayı düşünüyor olmalıydı ki; Malov'un Türkoloji derslerine devam etmesini istedi. Papaz okulunun beşinci sınıfından (yani 1898 yılından) itibaren Sergey Efimoviç Tatarca'yı öğrenmeye başladı ve dil öğrenimini Ruhban Akademisinde okuduğu dönem (1900-1904 yy.) sırasında da devam ettirdi. Akademideki eğitiminin son iki yılında kendi isteği ile Prof. Dr. N.F. Katanov'un derslerine devam etmeye başlayan Malov, babası ile birlikte Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemaatin toplantılarına katıldı. 1903 yılın yaz tatilinde Sergey Efimoviç, Tatarların dilini ve etnografyasını araştırmak amacı ile Kazan vilayeti Sviyaj kazasına, Mişarların lehçesini araştırmaya ise Çistopol kazasına gitti.

Türk dillerini öğrenme merakı Sergey Efimoviç'in Sen-Petersburg Üniversitesi Doğu Dilleri Fakültesi Arapça-Farsça-Türkçe-Tatarca Bölümünün öğrencisi olmasına sebep oldu. Bu üniversitedeki öğrencilik yıllarında P.M. Melioranskiy, V.D. Smirnov ve V.V. Bartold'un verdikleri seminerlere ve derslere devam etme şansı bulan Malov'un Sen-Petersburg'daki eğitim yıllarında bütün hayatını etkileyen en önemli olay V.V. Radloff ile karşılaşması olmuştur. Gerçekten de bu ilim adamının etkisi ve şahsi katılımıyla Sergey Efimoviç'in Eski Türk abidelerinin dilleri ve o dönemlerde az araştırılan Doğu Türkistan ve Merkezî Asya bölgelerinin lehçelerine olan ilgisi oluşmuştur. Daha öğrencilik yıllarında V.V. Radloff'un danışmanlığı altında çalışmaya başlayan Sergey Efimoviç, üniversiteden mezun olduktan sonra uzun süre Radloff ile birlikte çalışmış ve kendi ilmî hayatında hocasının hemen her açıdan desteğini görmüştür.

1908 yılının yaz aylarında, Orta ve Doğu Asya Tarihi, Arkeoloji, Etnografya ve Lengüistik Konseyi (Rus Konseyi) üniversite son sınıf öğrencisi olan Sergey Efimoviç'i Tomsk vilayetine Şorların ve diğer Türk halkların lehçelerini araştırmak üzere

* *Tyurkologičeskiy Sbornik* 1975. s. 5-11.

görevlendirdi. Malov'un "Sinama görevini" başarıyla yerine getirdiğini yayımlanan rapordan anlamak mümkündür.

1909 yılında Sergey Efimoviç mezun olmuş ve V.V. Radloff, öğrencisinin tamamen ilmî çalışmalar ile meşgul olmasını istemiştir. İlimler Akademisinin Tarih ve Filoloji Bölümü toplantısının protokolünde: "İlimler Akademisi üyesi V.V. Radloff, Antropoloji ve Etnografya Müzesi Türk Bölümünde yürütülen çalışmalarda. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bursunu kazanan, İlahiyat dalında doktorasını ve Sen-Petersburg Üniversitesi Doğu İlimleri Fakültesinin ders programını tamamlayan, S.E. Malov'u, Milli Eğitim Bakanlığı kadrosuna alınması ve Antropoloji ve Etnografya Müzesi Türk Bölümünde çalışmak üzere görevlendirilmesi konusunda istekte bulunmuştur".

Büyük olasılıkla bu yıl, hemen hemen 10 yıl sürecek olan ve ilim hayatları boyunca bir birlerine sadık kalan iki Türkoloji uzmanının aralarındaki ilmî münasebetin başlangıcı olmuştur.

1909-1911 yılları arasında V.V. Radloff'un ve Rus Konseyi'nin teklifi üzerine Sergey Efimoviç Malov, Çin'in Merkezi ve Kuzey-Batısına, orada yaşayan Türk boylarının lehçe ve yaşam tarzını araştırmak amacıyla gönderilmiştir. Bu gezi, sadece hali hazırda konuşulmakta olan Türk lehçelerini araştırmakla sınırlı kalmadan, Sergey Efimoviç'e zengin etnografik materyaller ve arasında "Altın Yaruk" adlı Budist sutrasının el yazması metinlerinin de bulunduğu çok değerli bir hazine kazandırmıştır. 1913 yılında Rus Konseyi, Sergey Efimoviç'i tekrar Çin'in Kuzey-Batı bölgesine "Türk lehçelerini araştırma alanında başlattığı lengüistik çalışmaları devam ettirmesi ve bu bölgede yaşayan halkların yaşam tarzı ile eski dönemden kalan abideleri araştırmak amacıyla" görevlendirmiştir. Uygurların yaşadığı bölgelere yapılan bu ikinci ilmî seyahat 1913-1915 yılları arasında gerçekleştirilmiştir.

Evinden çok uzakta bulunan Malov, V.V. Radloff ile irtibatını kesmemiş, ulaştığı başarıları, yaşadığı zorlukları devamlı surette hocasına izah etmiş ve Radloff'tan hemen her konuda yardım istemiştir. Öyle ki hiç bir zaman danışmanı tarafından mahcup edilmemiştir. S.E. Malov, V.V. Radloff'a yazdığı mektuplarda kırsal alandaki çalışma şartlarını da anlatmıştır. Örneğin 14 Ocak 1910 tarihli Suçjou'dan yazdığı mektubunda son zamanlarda ne ile meşgul olduğunu teker teker (metinlerin yazımı, etnografik materyallerin toplanması; ayrıca yerel halk ve yerel yöneticiler ile olan ilişkilerini) hocası Radloff'a anlatmıştır.

14 Mayıs 1910 tarihli mektup, 3 Mayıs 1910 tarihinde Suçjou'nun yanındaki Vunşigu köyü etraflarında el yazması metinlerin bulunduğu haberini verdiği için büyük önem taşımaktadır. S.E. Malov'un ifade ettiğine göre, V.V. Radloff'un bir takım el yazması metinlerin bulunduğu duyduğundaki ilk tepkisi "çok kıymetli bir keşif" demek olmuştur.

24 Kasım 1910 tarihinde S.E. Malov, V.V. Radloff'a Lyanhuasa'dan: "eski metinleri okuduğumu ve hemen hemen tamamını anladığımı, çağdaş Uygurca'nın leksikolojisine dair edinilecek bilgilerin onlar için pek faydalı olmadığını, ancak bu dilin fonetiğinin araştırılmasının Eski Uygur (Orhon) abidelerin transkripsiyonunu oluşturma işinde faydalı olacağını" belirtmiştir. 3 Ocak 1915 yılında Yarkent'ten yazdığı mektupta "Turfan'dan Uygur el yazıları ile ksilograflarının bulunduğu" yazmıştır. Hotan'da ise Brahmi dilinde yazılmış el yazması bir koleksiyon satın almıştır.

Doğu Türkistan'da bulunduğu süre içerisinde Malov diğer bilim adamlarıyla da; örneğin bir zamanlar Türkistan'a yapılan ilmî gezilere katılan S.F. Oldenburg ile de bağlantısını devam ettirmiştir. Bu ilişkiler, S.E. Malov'un ikinci gezisi sırasında daha da pekişmiştir.

Malov 1911 ve 15 yılları arasında yapılan ilmî seyahatten döner dönmez hocası Radloff tarafından eşsiz bir ilmî değere sahip olan “Altın Yaruk” adlı Uygurca el yazması eser üzerinde çalışmakla görevlendirilmiştir. (Malov bu tarihi eserin el yazması metinlerini 1909-1911 yılları arasında yapmış olduğu ilmî seyahat sırasında bulmuştur)

Bu listenin gramer formları ile leksikolojik özellikleri, sutranın Moğol saldırları döneminde tercüme edildiği ve dolayısıyla, “Altın Yaruk’un VII-XIII. Yüzyıllar arasındaki Eski Türk abidelerinden birisi ve büyüklüğüne göre (235 sayfa) en irilerinden ve önemlilerinden birisi olduğunu ispat etmektedir.

İki bilim adamının müşterek yayın çalışmaları hakkında aşağıdakileri söyleyebiliriz: V.V. Radloff, “Altın Yaruk”un el yazması metninin tamamını kartlar üzerine yazmıştır. Deşifreleme sırasında, Suvarnaprabhasa sutrasının 5. ve kısmen 2. kitabının Sanskrit, Moğol, Çin ve Tibet versiyonlarını tanımlama çalışmalarında yardım eden F.İ. Şerbatskiy, V.L. Kotviç, A. İvanov ve B.B. Baradiyna’nın verdikleri destekler mühim rol oynamıştır. Metnin kopyası, daha sonra ise basılmış hali defalarca orijinal el yazısı ile karşılaştırılmıştır. V.V. Radloff: “Biz, S. E. Malov’un Orta Asya gezisinden döndükten sonra büyük bir titizlikle baskıya verilen ve el yazması halindeki metinleri tekrar tekrar karşılaştırdık ve en ince ayrıntılarına kadar inceleyerek en ufak yanlışlıkları dahi giderdik. Eğer okuyucu bahsi geçen listeye bakarak basılan metni düzeltirse, el yazısının tam kopyasını elde edecektir” diye yazmıştır. Sutranın basımı 1913 Kasım ile Haziran 1917 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. S.E. Malov’un ikinci gezide bulunduğu süre zarfı içerisinde, Radloff III. kitaptan (11. sayfadan) itibaren başlayarak düzeltmeleri kendi kontrolü altına almıştır. S.E. Malov döndükten ve “Türkiye Türkçesi Filoloji Master programı sınavına (1916) tabi tutulduktan sonra Kazan Üniversitesinde görevlendirilmiş, aynı zamanda da düzeltmeleri okumakta yardım etmiştir. Bunu 17 Ocak 1917 tarihli Kazan şehrinden V. V. Radloff’a yazdığı mektupta, babasının evinde kaldığını, Yeni Uygurca’ya ait materyalleri bir düzene soktuğunu ve “Altın Yaruk”un yapılacak olan neşrine dair tashih metinlerini beklediğini ifade eden cümlelerinden anlamak mümkündür. S.E. Malov kitabın ekinde bulunan “İmla yanlışlıklarının düzeltilmesi, fazla kelimelerin çıkartılması, pürüzlerin giderilmesi listesini” oluşturma işinde büyük çaba sarf etmiştir.

Bu çalışma sırasında Malov transkripsiyondaki yanlış basılan kelimeleri sayfa ve satır numarasını belirterek yazardı. Bu notları ise V.V. Radloff kontrol ederdi, çalışma defterinin sayfa kenarlarına alınan notlar bunun göstergesidirler.

Böylece, iki bilim adamının – öğrenci ile öğretmenin- titizlikle üzerinde durdukları bu çalışma neticesinde Eski Uygur abidelerinin en büyüklerinden biri olan “Altın Yaruk”un eksiksiz ve doğru metni ilim dünyasına kazandırılmıştır.

Ancak 1930 yılında basılması mümkün olan ve 1912-1915 yılları arasında V.V. Radloff tarafından hazırlanan “Altın Yaruk’un Almanca tercümesinin bir kısmı Malov’un gözetimi altında ve önsözü ile basılmıştır.

1928 yılında S. E. Malov, V.V. Radloff’un *Pamyatniki Uygurskogo Yazıka* “Uygur Dilindeki Tarihî Anıtlar” adlı kitabını, önsözünü ve metinlere açıklayıcı sözlükleri ile birlikte yayınlamıştır. Malov, metinlerin okunuşu ve tercümesinde gereken eklemeleri ve düzeltmeleri yapmış ve Asya Müzesinde bulunmakla beraber V.V. Radloff tarafından sırf çevirisi yapılan metinlere kendi okunuş tarzını vermiştir. 1904 yılında basılmaya başlanan kitabın tamamen yayınlanması, en ince ayrıntısına kadar Malov’un ürünüdür. Çünkü V.V. Radloff’un başladığı işi devam ettirmek ve sonuçlandırmak Malov için bir minnet borcu idi.

Belki de, S.E. Malov'un Eski Türk Abidelerini araştırma ve yayınlama çalışmaları, V.V. Radloff ile birlikte uzun yıllar boyunca yazılı mirasların yayınlama işlerinden elde etmiş olduğu tecrübe ve alışkanlıktan kaynaklanmaktadır.

S.E. Malov tarafından Eski Türk metinlerinden alıntılar eklenen 1926 yılında Taşkent'te camgrafîği yöntemi aracılığıyla basılan *Obraztsı Drevneturetskoy Pismennosti* "Eski Türk Yazısından Örnekler" adlı kitapçığı (ilmî broşür), daha sonra basılan ve tüm Türkologlarca tanınan *Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti* "Eski Türk Yazıtları" adlı kitabının ön hazırlığı olmuştur.

1929 yılında I. ve IV. Talas anıtlarının ve diğer Runik yazılı anıtların bazı yerlerinin okunuşuna dair yapılan düzeltmeleri konu alan ve S.E. Malov tarafından kaleme alınan bir makale yayınlanmıştır.

1936 yılında S. E. Malov yeniden Talas anıtlarına dönmüş, yeni bulunan VI. (Kaya Yazıları) ile VII. (Ahşap Çubuk) anıtlarını ilim dünyasına duyurmuş, 2. 3. ve 5. anıtlar için ise kendi tercüme varyantını vermiştir.

Bu dönemlerde S.E. Malov Eski Türk metinlerinin geniş okuma kitabı üzerinde çalışıyordu. Ama araya II. Dünya Savaşı girmiştir ve bu kitap Türkologların eline ancak 1951 yılında geçmiştir. Burada en önemli Runik yazılı anıtlar arasındaki "KülTegin Anıtı", "Tonyukuk Anıtı", "Fal Kitabı", "Suci'den bir Hatıra" v. s. gibi eserlerin tam metinleri basılmıştır. Uygurca el yazması eserlerden bu okuma kitabı ilk defa Rusça yayınlanan "Maniheylilerin Nedamet Duası" ve "Altın Yaruk"un alıntıları, 8 adet hukuki metin yayınlanmıştır. Kitapta "Kutadgu Bilig" adlı eski el yazması eserden ve Kaşgarlı Mahmut'un sözlüğünden bazı parçalar, Yugneki'nin eserleri yer almışlardır. Metinlere ek olarak büyük (yaklaşık 4000 kelimelik) bir sözlük de eklenmiştir. İşbu okuma kitabının önemini, onu takip eden *Eniseyskaya Pismennost Tyurkov* "Türklerin Yenisey Yazıları" ve *Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti Mongolii i Kirgizii* "Moğolistan ve Kırgızistan'da Bulunan Eski Türk Yazıtları" adlı kitapların önemini azımsamak mümkün değildir. S.E. Malov'un adı geçen eserleri tarihî leksikoloji ve Türk lehçelerinin grameri alanlarında hazırlanan yüzlerce ilmî çalışma için kaynak olmuşlardır. Onlar günümüze kadar Orhon Yenisey yazıtları ve Eski Uygur metinleri ile temsil edilen Eski Türk lehçeleri konusunda en kolay ulaşılabilen kaynaklar olarak kalmaktadırlar. Son yıllarda yapılan hem yerel hem de yabancı yayınlar bu kadar büyük bir ilmî çalışmada; kaynakların yetersizliği ve 50'li yıllarda Türkoloji dünyasının kazanmış olduğu bilgi birikimi seviyesinden dolayı mutlaka olması gereken bir takım eksikliklere işaret etmektedirler. S.E. Malov ile onun öğretmeni V.V. Radloff'un hatıraları için Eski Türk anıtlarının zamanın ortaya koyduğu yeni koşullar çerçevesinde devam ettirmek ve Runik Yazıtların Albümü'nün tamamen yeni baskısının yayınlanması en doğrusu olacaktır. Millî Türkoloji'nin (biliminin) temsilcileri bu iki muhteşem ilim adamının aldıkları pozisyonları kaybetmemelidirler.

Günümüz ilim adamlarının Millî Türkoloji bilimine sağladıkları en büyük katkı – SSCB İlimler Akademisi Dil Bilimi Enstitüsündeki Türkologlar tarafından hazırlanan büyük Eski Türk Sözlüğü'nün basılmasıdır. Bu sözlüğün temeli Runik ve Eski Uygurca'ya ait materyalleri teker teker biriktiren V.V. Radloff tarafından atılmıştır. Bu bilim adamı hayatta iken Uygurca-Almanca sözlüğü basılmaya başlamış, fakat bu çalışma vefatından sonra devam ettirilmemiştir. S.E. Malov bu işi devam ettirmek amacıyla hem kendisi çalışmış hem de Büyük Eski Türkçe Sözlük üzerinde yoğunlaşan Türkolog takımını bu iş için yönlendirmiştir. O dönemlerde oluşturulan kartotek materyalleri, yayınlanan Eski Türk Sözlüğü kartoteğinin ana unsuru idi.

S.E. Malov , Çin'in Kuzey-Batısına yaptığı iki gezi sırasında o yörede yaşayan Türk haklarının lehçesine ait çok geniş ve kıymetli materyal toplayabilmiştir. Bu

gezilerin esas lügüistik verileri, S.E. Malov'un hayatının son yıllarında 3 büyük monografi halinde basılmıştır: *Uygurskiy Yazık. Hamiyskoye Nareçiyeye* "Uygurca Dili. Hami Lehçesi" (1954), *Lobnorskiy Yazık "Lobnorca"* (1956) ve *Yazık Jeltih Uygurov. Slovar i Grammatika* "Sarı Uygur Lehçesi. Sözlük ve Gramer" (1957); vefatından sonra basılan iki çalışma daha vardır ki bunlar: "*Uygurskiye Nareçiyaya Sintzyana* "Sındzyan'ın Uygur Lehçesi" (1961) ve *Yazık Jeltih Uygurov. Tekstü i Perevodü* "Sarı Uygur Lehçesi. Metinler ve Çeviriler" (1967). İlim dünyası, daha önceleri çok az araştırılan ve Türkoloji ilminde hakkında hemen hemen hiç bilgi olmayan Türk lehçelerini kazandı. S.E. Malov tarafından gerçekleştirilen lügüistik olguların ön incelemesi, dünyadan kopuk Çin'in Kuzey-Batı bölgesinde yaşayan Türk halklarının lehçelerinin ne kadar zor ve ince yapıya sahip olduğunu belli etmiştir. Böylece, dil temsilcilerinin çok uzak ilişkilerinden kaynaklanan çağdaş Türk dillerinin karışık tabiatı hakkındaki varsayım ispatlanmaktadır. S.E. Malov'un bir dizi Merkezî Asya bölgesinin Türk dillerine ait araştırmaları, Türkoloji ilmine sağladığı en önemli katkılardan biridir.

S.E. Malov 150'den fazla ilmî eserin yazarıdır. Onları bu makale çerçevesinde tanımlamak veya onlar hakkındaki görüşlerimizi ifade etmek mümkün değildir. S.E. Malov Karakalpakça, Nogayca, Kazakça, Türkmençe ve diğer dillerin gramer ve söz dağarcıklarını inceleyen bir takım ilmî eserlerin yazarıdır. O, etnografya alanında da kendi izini bırakmıştır. Türklerde Şamanizm geleneği hakkındaki makaleleri 1912 yılında Rus Coğrafi Kurumu'nun gümüş madalyası ile ödüllendirilmiştir.

S.E. Malov, yukarıda bahsettiğimiz alanlar dışında, ilmin çok özel alanı, Eski ve çağdaş Rusça'da rastlanan Türkçe kelimelerinin açıklamasına, kendisinin Türk fonetiği ve kelime hazinesi hakkında zengin ve derin bilgilere sahip olduğuna dayanarak, Türk-Slav dil ilişkileriyle yakından ilgilenmiştir.

S.E. Malov'un önceleri yazı sistemi olmayan Türk halkları için yeni yazı sisteminin oluşturulması ve uygulaması çalışmaları devlet nazarında vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

S.E. Malov eğitim alanında da başarılarla ulaşmıştır. Türkî dilli cumhuriyetlerde birçok öğrenci yetiştirmiştir. Üstadın bıraktığı miras, şimdiye kadar öğrencilerinin gönüllerinde yaşamaktadır.

S.E. Malov – ulusal Türkoloji ilminde büyük bir evreyi simgelemektedir ve Sovyet Türkolojisinde Radloff'un temsil ettiği gelişim süreci ile günümüzdeki parlak döneminin ortasındaki bağlayıcı halka olmuştur.

S.E. Malov'un Hayatı ve Çalışmaları Hakkındaki Bilgiler Aşağıda Belirtilen Kaynaklardan Alınmıştır:

- Arhiv S. E. Malova (LO Arhiva AN SSSR – v obrabotke)
 Biobibliografiçeskiy Slovar Oteçestvennih Tyurkologov. Dooktyabrskiy Period. Pod red. i s Vvedeniyem A. N. Kononova. M. , 1974, 43-44, 77, 84-86, 211-212.
 Fond Russkogo Komiteta Dlya İzüçeniya Sredney i Vostoçnoy Aziyi (LO Arhiva AN SSSR, f. 148, op. 1, №27; op. 2. № 26, 90, 94)
 Fond S. F. Oldenburga (LO Arhiva AN SSSR, f. 208, op. 3, №369)
 Fond V.V. Radloff'a (LO Arhiva AN SSSR, f. 177, op. 1, 3 7, 13; op. 2, № 161)
 Kormuşin İ. V. Pamyati Çlena-Korrespondenta AN SSSR S. E. Malova (16. 1. 1880-7. 09. 1957). K Desyatiletıyü so Dnya Smerti. -İAN, OLYA. T. 27 Vıp. 4. 1968, 381-383
 Liçnoye Delo S. E. Malova (Arhiv LO İA AN SSSR, f. 77, op. 2, #96)

- Miliband S. D. Biobibliografiçeskiy Slovar Sovetskih Vostokovedov. M. , 1975, 327-328.
- Ubryatova E.İ. S.E. Malov (K vosmidesyatiletuyu so dnya rojdeniya)-*Problemi Tyurkologii i İstorii Vostokovedeniya*. Kazan, 1964, 43-55. ss.
- Ubryatova E.İ. O nauçnoy i Obşestvennoy Deyatelnosti S. E. Malova. -*Tyurkologiçeskiy Sbornik*. 1. M. -L. , 1951. 5-30. ss.
- Ubryatova E.İ. S.E. Malov (K 75-letiyu so dnya rojdeniya) İAN OLYA. T. 14. Vıp. 1. 1955, 93-98 ss.

Çeviren: Asel TACİBAYEVA